

7-26-2020

THE TURKISTANI MEDIA IN THE TURKISH REPUBLIC (1920-1960)

Shodmon Akhmadovich Hayitov

head of the department of world history, doctor of historical sciences, professor, BSU

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/buxdu>



Part of the [History Commons](#)

Recommended Citation

Hayitov, Shodmon Akhmadovich (2020) "THE TURKISTANI MEDIA IN THE TURKISH REPUBLIC (1920-1960)," *Scientific reports of Bukhara State University*. Vol. 3 : Iss. 3 , Article 5.

Available at: <https://uzjournals.edu.uz/buxdu/vol3/iss3/5>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in Scientific reports of Bukhara State University by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact sh.erkinov@edu.uz.

УДК:94(47/420).081:94(581):841.222

**ТУРКИЯ РЕСПУБЛИКАСИДАГИ ТУРКИСТОНЛИКЛАР МАТБУОТИ
(1920-1960 ЙИЛЛАР)**

ПЕЧАТЬ ТУРКЕСТАНЦЕВ В ТУРЕЦКОЙ РЕСПУБЛИКИ (1920-1960)

THE TURKISTANI MEDIA IN THE TURKISH REPUBLIC (1920-1960)

Ҳайитов Шодмон Аҳмадович

БухДУ жаҳон тарихи кафедраси мудири, тарих фанлари доктори, профессор

Hayitov Shodmon Akhmadovich

head of the department of world history, doctor of historical sciences, professor, BSU

Таянч сўзлар: Янги Туркистон (Yeni Turkistan), Яқин тарихимиз (Yakin Tarihimiz), Туркистон овози (Turkistan sesi), Туркистон (Turkistan), муҳожир, хотиралар, мақола, жадидчилик, маданият, сиёсат.

Ключевые слова: Новых Туркестан, Недавняя история, Голос Туркестана, Туркестан, мигрант, воспоминания, статья, джадидизм, культура, политика.

Key words: New Turkestan, Recent history, Voice of Turkestan, Turkestan, migrant, reminiscences, article, jadidism, culture, politics.

Ушбу мақолада совет ҳокимияти йилларида муҳожирликка маҳкум этилган туркистонлик (ўзбек)ларнинг 1920-1960 йилларда Туркия Республикасида чоп эттирган айрим матбуот органлари ҳақида манбалар таҳлили орқали илмий мушоҳада юритилган. Туркистон тарихига оид мақолалар билан бирга истиқлол руҳидаги шеър ва бадиий асарлардан парчалар улар саҳифаларида эълон қилиб борилди. Бу эса ўзбек муҳожирларида миллий онг, сиёсий ва ҳуқуқий маданиятни шакллантиришга хизмат қилди.

В данной статье научное аспекте исследуется анализ по первоначальному источникам о некоторых печатные органы Туркестанских мигрантов в Турецкой Республики 1920-1960 годах. Наряду со статьями по истории Туркестана на их страницах публиковались отрывки из стихов и художественные произведения в духе независимости. Это способствовало формированию у узбекских мигрантов национального самосознания, политической и правовой культуры.

In the following article the data on media outlets of the turkistanis who were sent to emigration during the soviet authorities in 1920-1960 s. are scientifically reconsidered based on the sources. Along with articles on the history of Turkestan, excerpts from poems and works of art in the spirit of independence were published on their pages. This served to form a national consciousness, political and legal culture among Uzbek migrants.

Кириш. Совет ҳокимияти йилларида (1917-1991 йиллар) муҳожирликка маҳкум этилган туркистонликлар (ўзбек)ларнинг катта қисми Шарқ мамлакатларида, асосан Афғонистон ва Туркия Республикасида бориб жойлашади. 1930 – йиллардан ўзбек сиёсий муҳожирлигининг маркази Афғонистондан Туркияга кўчди. Афғонистонга кўчиб ўтган собиқ “қулоқ”, бой-бадавлат кишилар ҳам, нотенг жангларида енгилган “босмачи” гуруҳ раҳбарлари бўлган қўрбошилар бир қисми ҳам, БХСР ва ХХСР ҳукуматлари таркибида ишлаб совет ҳокимиятининг буюк давлатчилик сиёсатига қарши чиққан миллат фидоийлари ҳам, 1920 йилларда Германияда таҳсил кўриб, хорижда қолиб кетган Туркистон (БХСР, ХХСР, ТАССР) талабалари ҳам Туркия Республикаси шаҳарлари бўйлаб тарқалиб кетдилар. 1920-1930 йилларда Туркияга кўчиб ўтган ўзбек муҳожирлари орасида моддий аҳоли ночор бўлганлар сони ҳам анчагина фоизни ташкил этар эди. Иккинчи жаҳон уруши (1939-1945 йй) дан сўнг, айниқса, 1951-1952 йиллардан бошлаб Афғонистондан Туркия Республикасига 400 оила ўзбекларнинг кўчиши, уларнинг Адана, Истанбул, Измир, Кўня каби турли шаҳарлар ва турли вилоятларида жойлашиши кузатилади [1].

1952 йил Туркияга Ҳиндистон, Покистон, Афғонистон ва Саудия Арабистонидан бир гуруҳ туркистонликлар кўчиб, улар “исконли” (ночор) ва “исконли бўлмаган”

(моддий сарбаст) оилаларга бўлинишган. “Исконли” муҳожирларга турк ҳукумати ер-мулк, чорва моллари ва маблағ билан ёрдам кўрсатган. Бундай туркистонликларга асосан Туркия Республикасининг қўшни давлатлар билан чегара ҳудудларидан ер-мулк ажратилган. Бу каби тадбирдан кўзланган мақсад ўзлаштирилмаган ерларни экинзорлар, боғ-роғларга айлантириш ва турклар билан қўшни халқлар ўртасидаги тинч-осуда, яқин қўшничилик муносабатларни мувозанатида туркистонлик муҳожирлар воситачилигига таяниш бўлган. “Бироқ ўзбек хонадонлари ўзларига ажратилган ер-участкаларини сотиб, тижорат ва тадбиркорлик қилдилар. Шарқий Туркистондан келган уйғур ва дунганлар берилган ерларни сақлаб қолдилар” деб – эслайди туркиялик муҳожир ўзбек Собир Сайхонли. [2]

Асосий қисм. Туркиянинг Истанбул шаҳрида 1953-1956 йилларда чоп этилган “Туркистон” (TURKISTAN) номли журналда: “Кашмир ва Ҳиндистондан 1952 йилда 182 нафар туркистонлик “исконли” кўчишни сўраб турк маъмурий доираларига мурожаат қилдилар ва улар талаби қондирилди. Ушбу ҳудудлардан яна 65 киши мурожаат қилган. Шунингдек, Саудия арабистонлик туркистонликлардан 1414 нафар кишилар Туркияга “исконли” кўчишни сўраб мурожаат қилишган. Сарбаст (исконли бўлмаган) яъни ҳукумат ёрдамига муҳтож бўлмаган 77 та оила Афғонистондан, 54 киши Саудия Арабистонидан, 23 киши Покистон ва бошқа араб мамлакатларидан Туркияга кўчиб ўтдилар. Афғонистондан Туркия Республикасига кўчган сарбаст ўзбек оилалари Адана шаҳрида жўйлашишди” – деб маълумот келтирилади.[3.305.]

Туркия Республикасига 1960-1980 йилларда ҳам туркистонликларнинг кўчиб ўтиши жараёни давом этди. 1960 йилда Хитойдан Ҳиндистон ва Покистон орқали 3 минг киши, Афғонистондаги 1978 йил апрель (“Савр инқилоби”) воқеаларидан сўнг дунё бўйлаб кўчган 600 минг нафар муҳожирларнинг бир қисми, шунингдек, 1980 йилларда Покистондан Туркияга 4,5 минг оила кўчиб ўтганлиги архив ҳужжатларида қайд этилади.[6. 3 в, 86 в.] Туркия матбуотининг маълумотича, 1953 йилда Туркия Республикасида 120.000 сонли туркистонликлар истиқомат қилишган. Улар турли табақа вакиллари бўлиб, кичик ва ўрта бизнес билан шуғулланувчилар муҳожирлар орасида кўпчиликини ташкил этган. Муҳожир туркистонликлар орасида илм-фан ва маданият намоёндалари, матбаачилар, зиёлилар, сиёсий муҳожирлар салмоқли фоизни ташкил этарди. Улар Туркистон (Ўзбекистон)ни турли даврларда муҳожир бўлган юртдошларига, Туркия ва Шарқ дунёсига танитиш учун бир қатор матбуот органларига асос солдилар. Ушбу матбуот органлари асосан Туркия туркчасида, араб ва лотин имлосида чоп этилган бўлиб, уларнинг таъсисчилари Туркистондан муҳожир бўлганлар ёхуд уларнинг авлодлари бўлса-да, журнал ва газеталар турк тилида дунё юзини кўрди. Туркия Республикасига кўчиб ўтган ўзбеклар қисқа вақтда турк тилини ўзлаштириб олдилар. Лекин ўзбек оилаларида ўзаро мулоқот ўзбек тилида олиб борилиши ёзилмаган қонун эди. Шу сабабли Туркияда дунёга келиб, шу мамлакатда вояга етган ўзбекларнинг ҳозирда кекса ва ўрта ёш авлоди ўзбек тилида (қирғиз, қозоқ, туркман, тожик ва қорақалпоқ тилларида ҳам) эркин фикр билдира олади.

Туркия Республикасида 1920 – йилларда туркий халқлар вакилларининг журнал ва газеталарини чоп эттириш ҳаракати бошланган. Ушбу ҳаракат бошида Туркияга кўчиб ўтган сиёсий муҳожирлар, зиёлилар туришган. 1927 йил июнда “Yeni Turkiston” (“Янги Туркистон”) номи билан ойда бир бор чоп этиладиган сиёсий, илмий ва адабий мазмундаги мажмуага асос солинган. Ушбу журнал 1927-1931 йиллар давомида чиқиб турган. “Yeni Turkiston”ни нашрдан чиқариш Усмон Хўжа Пўлатхўжав, Носир афанди, Маждиддин Делиллар зиммасига юклатилган. “Yeni Turkiston”нинг 24 та сони араб имлосида Туркия туркчасида нашр юзини кўриб, 25-сонидан бошлаб лотин имлосида ҳам босила бошланган, журналнинг жаъми 39 сони чиқарилган [8, 126]. “Yeni Turkiston” саҳифаларида Туркистон иқтисодиёти, сиёсий ва маданий ҳаёти, совет ҳукуматининг ноинсоний сиёсати, Ўзбекистондаги болшевизмнинг буюк давлатчилик сиёсати, муҳожирларнинг миллий мустақиллик йўлидаги саъй-ҳаракатлари каби кўпдан кўп мақолалар босилган. Журнал таъсисчиларидан Усмон Хўжа Пўлатхўжаевнинг “Yeni Turkiston” журналида 30 га яқин нутқ ва мақолалари босилган. Жумладан, унинг

TARIXSHUNOSLIK

“Миллатчилик ва большевеклар”, “Троцкий, троцкийчилик ва бизнинг нуқтаи-назаримиз”, “Афғонистон ва Туркистон”, “Мустақил Тожикистон шўролар жумҳуриятининг асл қиёфаси”, “Большевеклар сафида миллий тамойиллар”, “Ўтган кунларимиз”, “Алдамчи Москва”, “Бухоро жумҳуриятининг ташкил этилиши”, “Бухоро жумҳурияти” мақолалари, “Туркистон турк генчлери дернеги” (Туркистонликлар ёшлар уюшмаси), “Туркистон Миллий Бирлиги” (ТМБ) йиллик байрамлари ва конгрессларида ирода қилинган ва миллий масалаларга қаратилган нутқларини қайд этиш мумкин [1, 79-82; 92-93]. Ушбу журнал муҳожир ўзбекларда миллий онгни уйғотишда, совет ҳокимиятининг буюк давлатчилик ва шовинизмдан иборат сиёсатини англатишида, хориждаги ўзбек зиёлиларининг бирлашиб иш кўришида, четда туриб истиқлол учун курашларни давом эттириш ишларида муҳим аҳамиятга эга бўлди. “Yeni Turkiston” ўз фаолиятини тўхтатганидан сўнг, унинг давомчиси сифатида Мустафо Чўқай (1886-1941 йй) муҳаррирлигида Париж (Франция) ва Берлин (Германия)да 1929-1939 - йилларда “Ёш Туркистон” журнали чоп этилди. “Ёш Туркистон” журнали саҳифаларида ҳам туркиялик ўзбек зиёлиларининг мақолалари чоп этиб турилди.

Туркия Республикасида туркистонликлар (Фарбий Туркистон – ҳозирги Марказий Осиё Республикалари, Шарқий Туркистон – ХХРнинг Шинг-Жонг мухтор райони) иккинчи жаҳон урушидан сўнг 1950-1960 йилларда бир қатор журнал ва газеталарга асос солдилар. Ушбу газеталар лотин имлосида Туркия туркчасида нашр қилинди. Шундай журналлардан бири Меҳмет Амин Буғробош муҳаррирлигида чоп этилган “Туркистон” бўлиб, у қисқа вақт, яъни 1953-1956 йилларда чоп этилган бўлса-да, ушбу нашр туркистонликлар тарихини ташқи дунёга танитишда муҳим роль ўйнади. Журналнинг биринчи сони билан танишар эканмиз, унинг мундарижасида 35 саҳифада 19 та мақола ва хабарлар босилганига гувоҳ бўламиз. Мақолаларда туркий халқлар учун қадрли бўлган Юсуф Хос Ҳожибнинг “Девону луғотит турк” асарига 880 ёш тўлганлиги (М.Е. Буғро), “Туркистонда зироат ва чорвачилик” (Орифхон), “Туркистонда жадидчилик ҳаракати бошланди” (Доктор А.Ўқтой) каби мавзулар ҳақида илмий баҳс юритилган [4. 5-11, 11-14, 25-27, 30-33]. “Туркистон” журнали саҳифаларида А.Фитрат, А.С. Чўлпон сингари шоирларнинг миллий руҳдаги шеър ҳамда асарларидан намуналар бериб борилган. Журнал туркиялик ватандошлар маблағи ҳисобига чоп этилган бўлиб, ҳар бир муҳожир туркистонлик ўз моддий аҳволига қараб уни чоп этилиши учун пул (сармоя) берган. “Туркистон”нинг барча сонларида журналга ҳомийлик қилган шахслар рўйхати, уларнинг журналга ўтказган пул миқдори қайд этиб борилган. “Туркистон”нинг 1-сони чиқишида маблағ билан иштирок этган туркистонликлар рўйхатини келтириш ўринли бўларди.

1. Доктор Ўқтой – 100 Т.Л (лира)
2. А.Охунбой – 100
3. М.Е. Буғро – 100
4. Собит Талъат Мусабой – 50
5. Исмини ёздирмаган бир юртдош – 50
6. Ҳожи Ҳодибой – 25
7. Проф. А.Ўқой – 10
8. Абдуллакарим Туркистонли – 25
9. Абдурахмон Шавкат – 10
10. Аҳмад Пахта – 10
11. Доктор Рашод Тўлқин – 20
12. Аҳмад Ўғурдой – 10
13. Яхё Чиғатой – 15
14. Азет Икбатыр (қозоқ) – 15
15. Шоҳ Билол Ўзол м 25
16. Маҳмуд Қутай – 10
17. Қобил Акончой – 15
18. Муқимбой Ўзтурк – 5
19. Шоҳ Мурад Узули – 25
20. Ҳаким Ўзтурк – 10

21. Наждат Ойтош – 10
22. Бату Карабай – 15
23. Турғут Чан – 50
24. Собир Туркистонли – 30
25. Доктор Ясси Мирзотош – 25
26. Низомиддин Олот – 10
27. Уйғур Ўзентурк – 5
28. Олим Ахмат – 10
29. Абдурахим Қорабай – 15

Жаъми 800 Т.Л (пира) турк лираси миқдорида маблағ тўпланиб, хорижлик туркистонликлар “Туркистон” журналининг биринчи сонини чиқаришди [4, 45]. Журналга ҳомийлик қилганлар орасида ўзбек, қозоқ, уйғур, қирғиз миллати вакиллари бор эди. Улар турли табақа вакиллари бўлиб, зиёли, олим, тижоратчи, тадбиркорлар бу хайрли ишда иштирок этган эдилар. “Туркистон” журналда Мустафо Чўқай, Аҳмад Заки Валидий Тўғон (1890-1970 йй), Туркистондаги жадид мунавварлари Маҳмудхўжа Беҳбудий, Мунавварқори Абдурашидхонов кабилар ҳақида мақолалар босилган. Шунингдек, Туркиянинг Истанбул, Адана каби шаҳарларидаги “Туркистонликлар ёрдамлашма дернеги” (Туркистонликлар ёрдамлашма жамияти) фаолияти, ташаббуслари тўғрисида батафсил маълумотлар бериб борилган. “Туркистон” материаллари Туркия Республикасидиги ўзбек уюшмалари тарихини ўрганишда муҳим манба бўлиши мумкин.

Туркиянинг Истанбул шаҳрида 1956 йилда “Туркистон овози” (“Turkistan sese”) номи билан бир мажмуа чоп этилиб, уни “Туркистон” журнали (дергеси) нинг давомчиси деб аташ мумкин. Ушбу журнални ҳам чоп этишда М.Е. Буғро бошчилик қилган ва унинг фаолиятида Саит Самил, И.Алптегин, доктор Арин Эрген, Олим Олтибой, Халифа Олтой, Мутлу, Илҳом Мусабой, Мурод Тошмурод, Мустажоб, Улкасел, Яҳё Чигатой, Субҳи Тошкентли кабилар ўз мақолалари билан иштирок этганлар. “Туркистон овози” мажмуасининг бир қатор сонлари билан танишиш асносида унинг ҳар бир сониди Б.Е. Буғро унгача, айрим сонларида тўртталаб ўз мақолаларини чоп эттирганлигига гувоҳ бўлинди. Муҳими шундаки, ушбу журнал саҳифаларида Туркистон озодлиги учун курашларда фаол қатнашган Шермуҳаммадбек Қўшоқбой ўғли (1893-1970 йй)нинг хотира парчалари “Туркистон миллий ҳаракатларидан бир парча” сарлавҳаси остида эълон қилинган [5. 19, 20, 21, 22, 23, 25, 27, 28]. Шермуҳаммадбек хотиралари орқали Туркистон озодлик ҳаракатининг ҳамон қоронғу бўлиб келаётган саҳифаларидан хабардор бўлиш мумкин.

1962-1963 йилларда “Яқин тарихимиз” (“Yakin Tarihimiz”, Hatiralari, Vesikalar, Resimlere, Berinci Mesrutiyetten Zamanimizga kadar) мажмуаси чоп этилиб, ушбу нашр органининг 1-13 сонлари ва 14-26 сонлари 1 ва 2 жилдларда жамланган бўлиб, Истанбул университети кутубхонаси фондида сақланади. Ушбу мажмуада Усмонийлар салтанатининг сўнгги ҳукмдорлари Абдулҳамид II, Абдулазиз Султон кабилар ҳақида, улар бошқаруви даврида фаолият юритган ҳукумат аъзоларининг эсдаликлари, “Ёш турклар” ҳукумати вакиллари Анвар пошо, Талъат пошо, Жамол пошоларнинг ва улар фарзандларининг хотиралари, турк қўмондонларининг хотира парчалари мунтазам эълон қилиб борилган. Шуниси эътиборга лойиқки “Яқин тарихимиз”нинг 1962 йил март ва май сонларида БХСР Марказий Ижроия қўмитаси раиси лавозимида ишлаб, 1922 йилдан токим вафотига қадар яъни, 1968 йилгача Туркияда муҳожирликда яшаган Усмон Хўжа Пўлатхўжаевнинг “Анвар пошо Бухорода қолса эди”, “Рус ёрдамнинг моҳияти”, “Анвар пошога мадад берардим”, “Туркистон ва Бухоро” каби хотира парчалари босилган [7, 103-104, 77-79, 291-293, 105-107]. 1962 йил Усмон Хўжа анча кексайиб қолган бўлсада, ўз хотира лавҳаларида 1920-1924 йилларда Бухорода кечган сиёсий воқеаларни жонли гувоҳ сифатида холисона баён этган. Унинг хотираларида Шарқий Бухоро (ҳозирги Жанубий Ўзбекистон ва Тожикистон Республикаси)да кечган қуролли тўқнашувлар, Анвар пошо билан ўзаро учрашувлар ва мактубий ёзишмалар, совет ҳокимиятининг Туркия “Муваққат Ҳукумати”га БХСР олтинлари орқали кўрсатган ёрдами кабилар ҳақида маълумотлар келтирилади. Усмон Хўжанинг хотира парчалари

TARIXSHUNOSLIK

босилган “Яқин тарихимиз” саҳифаларида унга тегишли кексалик ва ўрта ёшдаги айрим фотолавлар берилиши эътиборга лойиқ.

1970-1980 йилларда Туркияда муҳожир туркистонликларнинг “Хур Туркистон учун. Истиқлолчи газета” “Туркистон” номли журнал кабилар ҳам чоп этилган. Ушбу нашрларнинг ҳам асосий мавзуси Туркистон мустақиллиги, иқтисодиёти, сиёсати, маданий-маърифий масалаларига йўналтирилган. Бу ҳақдаги тадқиқот эса алоҳида мақолага оиддир.

1920-1960 йилларда Туркия Республикасида чоп этилган туркистонликлар матбуоти таҳлил қилинар экан, қуйидаги якуний хулосаларга келиш мумкин.

- 1920-1960 йилларда Туркия Республикасидаги Истанбул, Адана, Измир, Кўня каби шаҳарларда ва улар атрофида минг-минглаб ўзбек (туркистонлик) ларнинг оилалари келиб жойлашдилар. Туркиядаги ўзбеклар сони 175 мингга қадар етганлиги манбаларда маълум қилинади. Туркияда яшай бошлаган ўзбек зиёлилари ўзликни сақлаб қолиш, дунёга Ўзбекистонни танитиш, Туркистон тарихи, иқтисодий, сиёсий, маданий ҳаётидан ташқаридаги миллатдошларни танитиш мақсадида 1920 йилдаёқ матбуот органларига асос солдилар.

- Туркистонликлар матбуоти турк ва форс-тожик тилида, лотин ва араб имлосида чоп этилиб, улар дунё юзини кўришида муҳожирлар томонидан тўпланган хайрия маблағлари ва ионалар муҳим роль ўйнади. Матбуот органлари атрофида ўзбек ва бошқа туркий миллат зиёлилари бирлашди. Айниқса, сиёсий муҳожирлар ва Германия ҳамда Туркияга 1920 йилларда ўқиш учун юборилган, кейинчалик Туркия Республикасига кўчган “собик талабалар” матбуот органларида фаол иштирок этдилар. Аҳмад Наим Ўқой, Аҳмаджон Иброҳим Ўқой, Тоҳир Чиғатой, Иброҳим Ёрқин, Мажидиддин Делил кабиларнинг бу борада хизматлари беқиёс бўлди.

- Ўрганилган хронологик чегарада Туркия Республикасида чоп этилган “Янги Туркистон”, “Туркистон”, “Туркистон овози”, “Яқин тарихимиз” каби матбуот органлари “Туркистон мустақиллиги” мавзусини етакчи ўринга қўйиб, озодлик учун кураш ғояларини тарғиб қилган. Туркистон тарихига оид мақолалар билан бирга истиқлол руҳидаги шеър ва бадиий асарлардан парчалар улар саҳифаларида эълон қилиб борилди. Бу эса ўзбек муҳожирларида миллий онг, сиёсий ва ҳуқуқий маданиятни шакллантиришга хизмат қилди.

Хулоса. Кичик тадқиқотимиз сўнгида қуйидагича тақлиф ва мулоҳазалар беришни лозим топдик

- Туркия Республикасидаги Истанбул, Мармара, Адана каби университетларнинг кутубхоналарида Туркистон (Ўзбекистон) тарихининг турли даврларига оид юзлаб китоб, журнал ва газета сонлари, хориж олимларининг асарлари жамланган. Улардан ксеронусхалар ва электрон вариантлар олиб келиш орқали бу борадаги тадқиқотларга кенг имкониятлар очиш мумкин.

- Туркияда яшаб Туркистон (Ўзбекистон) тарихи билан шуғулланаётган, ватандошларнинг фарзандлари ҳисобланган Хайрулла Чиғатой, Аҳад Андижоний, Абдулқодир Дўноқ, Ўрхун Қовунчи, Чиғатой Кўчар, Абдулваҳаб Кара (қозоқ), Саодатхоним, Пинар Чингиз (қозоқ), Меҳмет Сарай (турк), Али Бодомчи (турк) кабилар билан мунтазам илмий ҳамкорликни йўлга қўйиш орқали Туркиядаги Туркистон матбуоти фондини яратиш ҳамда уни интернет саҳифаларида жойлаштириш фойдали бўларди.

АДАБИЁТЛАР

1. **Murat Yavan.** Turkistanli aydin ve sivaset adami Osman Kocaocilinin hayati ve faoliretleri (1868-1878). Uksek Lisanstezi. – Istanbul, 2019. – 100 s.
2. Muallifning Turkiya Respublikasidagi o'zbek muhojiri Sobir Sayhonli bilan shaxsiy muloqoti, 1931 yilda Farg'ona viloyatida tug'ilgan. 2019 yil 13 avgust, Istanbul (Turkiya).
3. Turkistan AylıkKulturel. Derdesi 1953. №7. – S. 28-30
4. “Turkistan” (Ilmiy, Ictimai, Iktisadi ve kulturel. Aylıkdergider, Bas muharriri: Mehmet EminBugra, Nisan, 1953. – 1 sani).

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI 2019/3 (75)

5. “Turkistan sesi” (1956) EylulEkim, 1956, S. 30,31,32; Aralik 1956; 19,20,21; Ocak, 1957; 19,20,21; Subat-Mart 1957; 19,20,21,22; Nisan-Mayis. 1957; 25,26,27,28.
 6. O'zRMDA, R-2822 - fond, 1-ro'yxat, 89-ish, 65-varaq.
 7. Yakin Tarihimiz: Hatiralar, Vasikalar, Resemlerle. Cilt 1. Savi 3; 1962 y; 103-104 s. Cilt 1. Savi 10; 1962 y. 77-79 s. Cilt 1. Savi 10: 291-293 s; Cilt 2. Savi 14. – S.105-107.
 8. **Hayitov Sh.A.** O'zbek muhojirligi tarixi (1917-1991 yillar). -T.: ABU MATBUOT-KONSALT, 2008. - 208 b.
-